

Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu

Lisa 3: asjaomastelt asutustelt laekunud kirjad

Sisukord

Eesti Elektritööstuse Liit, Tõnis Vare (10.07.2023)	2
Eesti Metsa- ja Puidutööstuse Liit (EMPL), Jaan Lindmäe (13.07.2023)	3
Eesti Tööandjate Keskliit (ERKL), Arto Aas (18.07.2023)	5
Eestimaa Looduse Fond (ELF), Ingrid Nielsen (20.07.2023)	6
Haridus- ja Teadusministeerium, Stella Timmer (07.07.2023)	8
Kultuuriministeerium, Maiu Marihein, Mihkel Kaevats (12.07.2023)	9
Narva linnavalitsus (08.08.2023)	10
Rahandusministeerium, Marju Saar, Mari Lahtmets (25.07.2023)	11
Rahandusministeerium, Marju Saar (20.07.2023)	12
Regionaal- ja Põllumajandusministeerium (17.07.2023, kiri nr 4.1-5/1046-1)	13
Sotsiaalministeerium, Ramon Nahkur (24.07.2023)	15
Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalamet, Janne Teder, Toomas Haidak (17.07.2023)	16
Tallinna Strateegiakeskus, Pille Arjakas (17.07.2023)	17
Tallinna Tehnikaülikool, Tiit Lukk (14.07.2023, kiri nr 11-2/947-2)	18

From: Tõnis Vare <tonis.vare@elektriliit.ee>
Sent: Monday, July 10, 2023 1:49:44 PM
To: Irje Möldre <Irje.Moldre@mkm.ee>
Cc: Rein Vaks <rein.vaks@mkm.ee>
Subject: Re: ENMAK 2035 KSH programmi asjaomastele asutustele

Tere!

Saadame Eesti Elektritööstuse Liidu poolt paar kommentaari:

1) tabeli rida 3 sõnastusest saame järeldada, et taastuenergia osatähtsust 2035 energia lõpptarbimises ei ole tarvis hinnata, kuivõrd antud indikaator ei ole otseses seoses mõjuga Eesti looduskeskkonnale. Leiame seda, et taastuenergia osakaalu suurendamisel on ikka otsene positiivne mõju, näiteks välisõhu kvaliteedile. Taastuenergia osakaalu tuleks käsitleda eraldi indikaatorina ja püüda selle mõju hinnata;

2) tabeli ridadel 22-32 eeldatakse, et meretuulepargid mõjuvad kahjustavalt kudekarja biomassile. Kuivõrd viiteid konkreetsetele teadusandmetele ei ole, siis jääb meile mulje, et see on programmi koostaja poolt püstitatud subjektiivne hüpotees. Neutraalsem hinnang oleks asjakohasem, kuni ei ole teaduslikku fakti ühe või teise hüpoteesi paikapidavuse kohta.

Tervitades,

Tõnis Vare
Eesti Elektritööstuse Liit
tegevjuht
+372 58 60 5357

www.elektriliit.ee
www.facebook.com/elektritoostuseliit
www.eurelectric.org
www.smagrinet.eu

e-post: maves@maves.ee
karl@maves.ee

Arvamus Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõule

Eesti Metsa- ja Puidutööstus Liit (edaspidi EMPL) on seisukohal, et tööstusel on väga oluline roll rohepöörde elluviimisel ning kasvuhoonegaaside tõhusal vähendamisel, mistõttu peame vajalikuks avaldada arvamust seoses energiamajanduse arengukava KSH programmi eelnõuga.

EMPLi hinnangul pole kahjuks Energiamajanduse arengukvava 2035 keskkonnamõjude strateegilise hindamise programmi eelnõus käsitletud biomassi aspektist ühtegi meedet ega instrumenti seonduvalt **maagaasi asendamiseks tööstuses biomassi jäätmetel põhineva energiatootmisega.**

Leiame, et fossiilse maagaasi kasutamise vähendamine tööstuses biomassi jäätmeid kasutades haakub täiuslikult Euroopa Liidus vastu võetud eesmärkidega **suurendada EL tasandil fossiilkütustest sõltuvuse vähendamist ja energiavarustuse mitmekesistamise kaudu suurendada ühtlasi liidu energiasüsteemi vastupanuvõimet** (Vt alltoodud link ja screenshotid).

Eeltoodust tulenevalt palume täiendada nii KSH programmi eelnõud ja selle Lisasid 4 ja 1, märkides ära maagaasi asendamise biomassiga nii kasvuhoonegaaside vähendamise, energiapuuduse, taastuvenergia ülemineku, poliitikainstrumentide kui tehnoloogiate peatükkides ja punktides.

Eelmainitud täiendused on seda olulisemad, et tööstuse kasutuses on käesoleval ajal praktiliselt mõõdetavad ja Eesti tasemel arvestatava mõjuga lahendused, mis toetavad nii Eesti kui ka Euroopa EL kliimaeesmärkide täitmist.

[L_2023063ET.01000101.xml](#) (europa.eu)

REPower EU

Artikkel 216

Direktiivi 2003/87/EÜ kohase heitkogustega kauplemise süsteemi tulu

1. Kooskõlas Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi 2003/87/EÜ (41) artikliga 10e saadud 20 000 000 000 eurot jooksevhindades tehakse käesoleva määruse alusel rakendamiseks kättesaadavaks rahastust antava täiendava tagastamatu rahalise toetusena, et suurendada liidu tasandil fossiilkütustest sõltuvuse vähendamise ja energiarvarustuse mitmekesistamise kaudu liidu energiasüsteemi vastupanuvõimet. Direktiivi 2003/87/EÜ artikli 10e kohaselt käsitatakse nimetatud summat sihtotstarbelise välituluna vastavalt finantsumääruse artikli 21 lõikele 5.

2.13. Artiklis 21c osutatud meetmetel on eeldatavasti piiriline või mitut riiki hõlmav mõõde või mõju.

Komisjon võtab selle kriteeriumi alusel hindamisel arvesse järgmisi punkte.

Kohaldamisala

- kavandatud meetmete rakendamine riiklikul tasandil peaks aitama kaasa liidu kui terviku energiarvarustuskindlusele, lahendades probleeme, mis on kindlaks tehtud komisjoni hiliseimas vajaduste hinnangus, tehes seda kooskõlas artikli 21c lõikes 3 sätestatud eesmärkidega ning võttes arvesse asjaomasele liikmesriigile kättesaadavat rahalist panust ja tema geograafilist asukohta, või
- kavandatud meetmete rakendamine peaks aitama vähendada sõltuvust fossiilkütustest ja vähendada energianõudlust.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Õigusloome teemajuht

Jaan Lindmäe

Kristen Michal
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium
Suur-Ameerika 1
10122 Tallinn

15.06.2023 nr 17-1/21-0395/3260-1

Meie kuupäev digitaallkirjas

Seisukoht energiamajanduse arengukava aastani 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmile

Austatud minister,

Täname, et kaasasite Eesti Tööandjate Keskliitu keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi seisukoha kujundusse. Kuna ENMAK ise on alles koostamisel, siis KHS programmile on laekunud mõõdukas tagasiside. Tööandjad toetavad Euroopa Liidu tasandil fossiilkütustest sõltuvuse vähendamist, kuid soovime pöörata tähelepanu maagaasi asendamisele biomassi jäätmetel põhineva energiatootmisega.

Kasvuhoonegaaside vähendamise eesmärgid ja indikaatorid on märgitud nii KSH programmi eelnõus kui selle Lisades 4 ja 1. Vaatamata sellele, et tööstusel on oluline roll nii ühiskondliku kasu kui kasvuhoonegaaside võimaluste vähendamisel kui energiajulgeoleku suurendamisel, pole dokumentides ühtegi meetet ega instrumenti tööstuses maagaasi asendamiseks biomassi jäätmetel põhineva energiatootmisega.

Tööstuses maagaasi kasutamise vähendamine biomassi jäätmeid kasutades haakub ka EL-is hiljuti vastu võetud eesmärkidega suurendada liidu tasandil fossiilkütustest sõltuvuse vähendamise ja energiavarustuse mitmekesistamise kaudu liidu energiasüsteemi vastupanuvõimet. Seetõttu palume vastavalt täiendada nii KSH programmi eelnõud kui selle Lisasid 4 ja 1, märkides ära maagaasi asendamise biomassiga nii kasvuhoonegaaside vähendamise, energiajulgeoleku, taastuvenergiele ülemineku, poliitikainstrumentide kui tehnoloogiate peatükkides ja punktides.

Täiendus on seda olulisem, et tööstusel on juba täna teada mõõdetava ja Eesti tasemel arvestatava mõjuga lahendused, mis toetavad nii Eesti kui Euroopa Liidu eesmärke.

Täpsustame oma ettepanekuid ning panustame ENMAK eelnõu kooskõlastamisse ka edaspidi.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Arto Aas
Tegevjuht

EESTIMAA LOODUSE FOND

Irje Möldre
Irje.Moldre@mkm.ee

Rein Vaks
rein.vaks@mkm.ee

Teie: 15.06.2023 nr 17-1/21-0395/3260-1
Meie: 20.07.2023 nr 126-1/23

Eestimaa Looduse Fondi tagasiside ENMAK 2035 KSH programmile

Suur tänu võimaluse eest anda tagasisidet ENMAK 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmile. Eestimaa Looduse Fondi kommentaarid on allpool.

- Lk. 8: *"Energiajulgeoleku tagamiseks välja töötatud stsenaariumid panustavad ühtlasi primaarenergia tarbimise vähenemisse taastuvenergia ja energiatõhususe poliitikainstrumentide kaudu."* Palume KSH programmis kajastada ka seda, et fossiilkütustest loobumine ning tarbimisharjumuste muutumine on vajalik selleks, et primaarenergia tarbimise kahanemine läbi taastuvenergia kasutuselevõtu ja energiatõhususe oleks võimalik.
- Lk. 23: Palume täiendada lauset: *"Mõju võib avalduda maismaa liikidele ja elupaikadele, mere elupaikadele ja lindude rändele"* **puuduolevaga**: "mereliikidele, vooluveekogude liikidele, nahkhiirte rännetele ning ökosüsteemi terviklikule toimimisele."
- Lk 24: Palume lisada väitele *"ENMAK 2035 jõustamine toob endaga kaasa energeetiliste maavarade, põlevkivi ja turba kaevandamise vähenemise, mis avaldab soodsat keskkonnamõju"* viide vastavale allikale (arvutustele, eksperthinnangule, stsenaariumile vms).
- Leiame, et on oluline meeles pidada, et energiatootmise ning levitamisega avaldub mõju on ka kumulatiivne ning KSH programm peaks sisaldama hilisemates etappides kumulatiivsete mõjude hindamise kavatsust.
- Lk 25: Väide, et *"ENMAK2035 toob kliimaneutraalsusele suundumisega endaga kaasa positiivse piiriülese kliimamõju ja seetõttu ei ole põhjust läbi viia piiriülest mõjude hindamise protsessi. Muul viisil ENMAK 2035 piiriüleselt looduskeskkonda ei mõjuta,"* on meie hinnangul ennatlik. Kuigi on tõsi, et kliimaneutraalsuse saavutamine on positiivse piiriülese mõjuga, siis nt. meretuuleparkide massilise arendamise mõjud on Läänemere elurikkusele, selle tervisele ja toimimisele pigem kahjuliku loomuga. Kuigi ENMAKi KSH raames piiriülest mõju täpselt hinnata ei saa, peaks vastav tähelepanek siiski KSH programmis sisalduma.

SA EESTIMAA LOODUSE FOND

Staadioni 67, Tartu 51008 +372 742 8443 elf@elfond.ee www.elfond.ee
Reg nr 90001457 EE282200221006100292 (Swedbank)

Lugupidamisega

Silvia Lotman
juhatuse liige
/allkirjastatud digitaalselt/

Kontakt: Ingrid Nielsen, taastuenergia ekspert, ingrid.nielsen@elfond.ee

From: Stella Timmer <Stella.Timmer@hm.ee>

Sent: Friday, July 7, 2023 5:21 PM

To: Irje Möldre <Irje.Moldre@mk.m.ee>

Subject: RE: ENMAK 2035 KSH programmile seisukoha küsimine

Tere Irje,

Kirjutan seoses ENMAKi KSH programmi eelnõuga. Oleme HTMis selle üle vaadanud ja saame kooskõlastada.

Samas jäi silma lisas 4 „ENMAK 2035 eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja tehnoloogiad“. Lk 6 tabel 3: „Kaugkütte ja -jahutuse poliitikainstrumendid, seonduvad õigusaktid ja tehnoloogiad“ üks poliitikainstrumentidest: „Kutseoskuste parandamine. Tarneahelapõhine koostöö, haridus ja sertifitseerimine, teadus-arendustöö.“

Kas Te saaksite palun täpsustada, kas siin on kutseoskuste parandamise all peetud silmas tasemeõpet või ka täiendkoolitusi? Või siis, kas tabelit peaks lugema sedasi, et peetakse silmas tegevusi, mis tulenevad tabelis väljatoodud õigusaktidest: taastuvenergia direktiiv, energiamajanduse korralduse seadus.

Heade soovidega

Stella Timmer

Strateegilise planeerimise valdkonna peaekspert

Haridus- ja Teadusministeerium

tel: 735 4037 | mob: 5568 2327

stella.timmer@hm.ee | Skype: Stella Timmer

www.hm.ee | fb.com/haridusministeerium | twitter.com/haridusmin

Saatja: Maiu Merihein <maiu.merihein@kul.ee>

Saatmisaeg: kolmapäev, 12. juuli 2023 12:48

Adressaat: Karl Kupits <karl@maves.ee>; rein.vaks@mkm.ee; irje.moldre@mkm.ee

Koopia: Mihkel Kaevats <Mihkel.Kaevats@kul.ee>

Teema: ENMAK 2035 KSH programm

Tere!

Teavitan, et kultuuriministeerium kooskõlastab energiamajanduse arengukava aastani 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi vaikumisi.

Küll aga edastan ühe meiepoolse mõtte, mis programmi eelnõu lugedes tekkis.

Lk 13 on lause „Energiaühenduse tõstmine tähendab samuti kaasnevaid mõjusid ehitussektori poolt.“ Oleme lausega väga nõus, aga see ei pruugi olla selles kontekstis kuigi arusaadav, kuivõrd töhususe teema jääb siin üksi. Kui teemat avada, soovime omaltpoolt lisada, et hoone kogu elukaare heitebilanssi arvesse võttes on kõige säästlikum olemasolevate hoonete energiaühenduse tõstmine, kui uute hoonete ehitamine. See tuleneb asjaolust, et 70% hoone heitest tekib ehitusel ja lammutamisel ning ainult 30% eksploateerimisel ja renoveerimisel.

Kui see ei ole asjakohane (ENMAK keskendub energia tootmisele ja võrgule, mitte hoonetele), on meie ettepanek teile loodetavasti lihtsalt huvitavaks teadmiseks.

Ehitismälestiste ja taastuvenegiarajatiste teemal oleme nüüdse regionaalministeeriumi ruumiplaneerimise kolleegidega kohtunud ja otsustanud, et iga ehitismälestise puhul tuleb teemat eraldi kaaluda – selleks annab KOV üldplaneering ka võimaluse. Oleme põhimõtteliselt huvitatud mitte üksnes näiteks mõisate energiaühenduse tõstmisest, vaid ka nende omanikel peaks olema mõistlik võimalus taastuvenegiat toota.

Kui teil on ülaloodud kommentaari osas küsimusi, siis palun pöörduge otse Mihkel Kaevatsi poole (lisatud kirja koopiareale).

Heade soovidega

Maiu Merihein

arendusnõunik

Strateegia- ja innovatsiooniosakond

Kultuuriministeerium

628 2255

Suur-Karja 23 | 15076 Tallinn | Eesti

www.kul.ee

Käesolev e-kiri võib sisaldada asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teavet. Kui te ei ole selle kirja adressaat, palun võtke ühendust saatjaga ning kustutage e-kiri arvutist.

This e-mail may contain information which is classified for internal use. If you are not the intended recipient of this message, please notify the sender immediately and delete the message.

Majandus- Ja Kommunikatsiooni-
ministeerium
info@mkkm.ee

Teie 15.06.2023 nr 17-1/21-
0395/3260-1
Meie 08.08.2023 nr 4.2-17/7827-1

Seisukoha andmine Energiamajanduse arengukava aastani 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmile

Esitasite Narva Linnavalitsusele keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (KeHJS) § 36¹ alusel seisukoha saamiseks Energiamajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035) keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) programmi. Programmi koostamise aluseks on olnud dokument „ENMAK 2035 eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja tehnoloogiad“.

Narva linnavalitsuse Arhitektuuri- ja Linnaplaneerimise Amet on esitatud materjalidega tutvunud ning leiab, et keskkonnamõju strateegilise hindamise programm on puudulik, kuna ei ole kajastatud kõiki hindamist vajavaid aspekte. Seetõttu ei saa Narva Linnavalitsus anda objektiivset seisukohta ega nõustuda esitatud programmiga. Oleme seisukohal, et keskkonnamõju strateegilise hindamise programmis puudub sotsiaalmajanduslike mõjude hindamine nii Ida-Viru inimeste heaolule kui kogu regiooni arengule. Seoses sellega, et Narvas (nagu kõigis teisteski Ida-Viru omavalitsustes) on Kaitseministeeriumi poolt piiratud taastuvenergia allikate kasutuselevõtt (päikesepaneelid ja tuulegeneraatorid), toob taastuvenergiale üleminek mujal Eestis meie piirkonnale sh Narvale kaasa olulisi sotsiaalmajanduslikke mõjusid, mida tuleks kindlasti ka hinnata.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Peeter Tambu
peaarhitekt (direktori asetäitja) direktori ülesannetes

Jelena Molodtsova 3599173

From: Marju Saar
Sent: Tuesday, July 25, 2023 9:11 AM
To: 'Irje.Möldre@envir.ee' <Irje.Möldre@envir.ee>
Cc: Rando Kängsepp <Rando.Kängsepp@fin.ee>
Subject: FW: ENMAK 2035 KSH programmi eelnõu kommentaarid

Tere Irja,
Edastan veel hilinemisega RAMi täiendavad kommentaarid (M. Lahtmetsa kommentaarid, ettepanekud manuses) edasi. Loodan, et need jõuavad veel õigeaegselt siin puhkuste ajal.

Olulisima neist toon siinkohal välja:

P 5.3 **Piiriülese keskkonnamõju võimalikkus** on eelnõus kirjas: „ENMAK 2035 toob kliimaneutraalsusele suundumisega endaga kaasa positiivse piiriülese kliimamõju ja seetõttu ei ole põhjust läbi viia piiriülest mõjude hindamise protsessi.“

Samas on KSH teemas piiriülene **keskkonnamõju** (mitte üksnes kliimamõju). Ei ole välistatud, et nt meretuuleparkide, Läänemere energiavõrgu vmt objektide kavandamise ja rajamisega kaasneb piiriülene keskkonnamõju naaberriikidele. Ehkki koondmõju KHG heitkogustele peaks olema positiivne, ei saa välistada, et ajutine (sh mitte ainult lühi-, vaid teatud aspektides ka pikemaajaline) mõju teistele keskkonnakomponentidele (sh merekeskkonnas) võib olla ka negatiivne. **Seepärast on asjakohane ja põhjendatud vähemalt mõjutatavate riikide teavitamine ENMAK 2035 koostamisest ja selle KSH tegemiselt, eelistatult ka neilt kommentaaride- ettepanekute küsimine.“**

Parimat
Marju Saar

Säästa loodust ja ära prindi seda e-kirja!

Käesolev e-kiri võib sisaldada asutusesiseseks kasutamiseks tunnistatud teavet.
This e-mail may contain information which is classified for official use.

Kiri on saadetud väljastpoolt valitsemisala. Ärge avage kirjaga kaasa tulnud linke või manuseid enne, kui olete saatja õigsuses ja sisu turvalisuses kindel.

From: Marju Saar <Marju.Saar@fin.ee>
Sent: Thursday, July 20, 2023 1:56:23 PM
To: Irje Möldre <Irje.Moldre@mk.m.ee>; Rein Vaks <Rein.Vaks@mk.m.ee>
Cc: Rando Kängsepp <Rando.Kangsepp@fin.ee>
Subject: ENMAK KSH programm

Tere,

Edastasite meile seisukoha saamiseks energiamajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035) keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) programmi vastavalt keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seadusele §361.

Juhime tähelepanu vaadata üle punkt 4.3 esimene lõik leheküljel 11, mõte on jäänud poolikuks. Samas punktis palun kaaluda ka strateegia Eesti 2035 aluspõhimõtetest elukeskkonna, täpsemalt strateegias lk 15 viidatud kvaliteetse ja liigirikka elukeskkonna hoidmise välja toomist. Samuti sihi „elukeskkond“ komponendi „elukeskkond on kvaliteetne“, mis näeb ette, et elukeskkonda planeeritakse pärandit ja looduse elurikkust hoidvalt, vastastikmõjude analüüsi kajastamist programmis sarnaselt Keskkonnavaldkonna arengukavaga 2030. Sihi „elukeskkond“ üks näitaja on „elukeskkonnaga rahulolu“, palun kaaluda nimetatud näitaja kajastamist punktis 5.1 hinnatavate Eesti 2035 näitajate all.

Lugupidamisega
Marju Saar

Nõunik | Riigieelarve osakond | Strateegiatolitus
Rahandusministeerium
tel 58 851 438
marju.saar@fin.ee
www.rahandusministeerium.ee | Suur-Ameerika 1, 10122 Tallinn
twitter.com/rahandus | blogi.fin.ee

Kristen Michal
Kliimaministeerium

Teie: 15.06.2023 nr 17-1/21-
0395/3260-1

Meie: 17.07.2023 nr 4.1-5/1046-1

**Energiamajanduse arengukava aastani 2035
keskkonnamõju strateegilise hindamise
programmile seisukoha esitamine**

Austatud härra Michal

Esitasite Regionaal- ja Põllumajandusministeeriumile seisukoha saamiseks energiamajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035) keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) programmi. Tutvusime esitatud KSH programmiga ning saadame järgmised kommentaarid:

- Heas seisundis muld on üks peamine lahendus suurtele probleemidele, nt kliimanetraalsus ja kliimamuutustele vastupanuvõime saavutamine, puhta ja ringluspõhise (bio)majanduse arendamine, elurikkuse vähenemise tagasipööramine, inimeste tervise kaitsmine, kõrbestumise peatamine ja mulla degradeerumise tagasipööramine. EL mullastrateegia 2030 kohaselt peaksid 2050. aastaks kõik ELi mullaökosüsteemid olema heas seisundis ja seega vastupidavad.¹
- Eksperdid on välja toonud, et muld on ÜRO säästva arengu eesmärkide keskmes, kuna on otseselt seotud 17st eesmärgist 11 eesmärgi täitmisega². Seetõttu peab ENMAK 2035 KSH programm hõlmama ka muldi ja nende kaitset. Palume Lisa 1 peatükis 3 mõjutatavate ja hinnatavate keskkonnakomponentide hulgas eraldi välja tuua ka muld (mullatervis, muldade seisund) ja maastikud (sh põllumajandusmaastik), mida ei saa lugeda otseselt teiste keskkonnakomponentide osaks ning mille hindamine on keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduse (edaspidi *seadus*) kohaselt kohustuslik. Seejuures tuleks sõna „pinna“ asemel kasutada asjakohases tekstis sõna „muld“, mullastik“ jmt. Juhime tähelepanu faktile, et Keskkonnavaldkonna arengukava 2030 (edaspidi *KEVAD*) eelnõu struktuuris on ühe valdkonnaülese eesmärgina toodud elurikkus ja maastikud ning mullakaitse koos asjakohase 2030. aastaks seatud eesmärgiga on samuti KEVADe eelnõu struktuuri osa.
- Seaduse kohaselt peab keskkonnamõju strateegilise hindamise aruanne sisaldama strateegilise planeerimisdokumendi jaoks olulisi rahvusvahelisi, Euroopa Liidu või riiklikke keskkonnakaitse eesmärke ja kirjeldust, kuidas neid eesmärke ja muid keskkonnakaalutlusi on strateegilise planeerimisdokumendi koostamisel arvesse võetud. Kuna KSH keskendub looduskeskkonnale avalduvale mõjule, milleks loetakse ka muld, tuleks ENMAK 2035-ga seotud ja looduskeskkonda käsitlevate strateegiliste

¹ [EL mullastrateegia 2030](#)

² <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2352009421000432>

planeerimisdokumentide hulka koos asjakohase sisukirjeldusega Lisa 1 peatükis 4 lisada ka EL elurikkuse strateegia 2030 ning EL mullastrateegia 2030. Samuti on põllumajandusmaad ja põllumajanduskeskkonda puudutavad eesmärgid seatud Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukavas aastani 2030 (edaspidi *PõKa*), mis tuleks ka mõjutatava tegevuse tõttu planeerimisdokumentide hulka lisada (ENMAK 2035 ei tohi teiste eesmärkide saavutamist takistada).

- ENMAK 2035 põhjal rakendatavad tegevused toovad kaasa ka maakasutuse muutusi ja maahõive (maavõtu). Seetõttu tuleks KSH programmis vaadelda maakasutust ja selle muutusi nõ klassikalise looduskaitse kõrval laiemalt, et tagada maakasutuse, sellega seotud elurikkuse ja maastike mitmekesisus. Maahõivet on käsitletud nii EL mullastrateegias 2030 kui ka äsja avaldatud EL mullaseire seaduse ettepanekus³ (edaspidi *mullaseire seaduse eelnõu*), mistõttu peab KSH programm käsitlema mullakaitse kontekstis eraldi ka maahõivet, et säiliks muldade võime pakkuda võimalikult paljusid ökosüsteemi teenuseid. Mullaseire seaduse eelnõu kohaselt peavad liikmesriigid tagama, et maa hõivamisel järgitakse järgmisi põhimõtteid:
  - a) vältida või vähendada nii palju kui tehniliselt ja majanduslikult võimalik mulla võimet pakkuda erinevaid ökosüsteemi teenuseid, sealhulgas toidu tootmine:
    - i) maa-ala mõjutatava ala vähendamine nii palju kui võimalik ja
    - ii) piirkondade valimine, kus ökosüsteemi teenuste kadu oleks minimaalne ja
    - iii) maahõive viisil, mis minimeerib negatiivset mõju mullale.
  - (b) kompenseerida nii palju kui võimalik maahõivega kaasnenud mulla ökosüsteemide teenuste pakkumise kadu.
- Lisa 1 6. peatükis toodud mõjude hindamise metoodikas tuleb ära tuua ka teistes planeerimisdokumentides toodud asjakohased olulised mõõdikud (nt PõKas seatud kasutuses oleva põllumajandusmaa pindala).
- Lisa 1 lehekülj 11 peatüki 4.3 esimese lõigu viimane lause on jäänud poolikuks. Palume lauset parandada, kuna hetkel ei ole mõte arusaadav.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Madis Kallas

Regionaalminister

Sandra Salom

625 6145 sandra.salom@agri.ee

Kadri Kask

625 6141 kadri.kask@agri.ee

Robert Kond

625 6208 robert.kond@agri.ee

Eike Lepmets

625 6564 eike.lepmets@agri.ee

---

³ [Proposal for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Soil Monitoring and Resilience_COM_2023_416_final.pdf \(europa.eu\)](#)

From: Ramon Nahkur
Sent: Monday, July 24, 2023 1:40 PM
To: 'info@mkm.ee' <info@mkm.ee>; Irje Möldre <Irje.Moldre@mkm.ee>
Subject: Energiamaajanduse arengukava KSH programmi eelnõu

Tere

Täname, et saatsite meile seisukoha võtmiseks Energiamaajanduse arengukava (ENMAK) 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu!

ENMAK 2035 KSH programmi peatükis 5.2 käsitletakse mõju inimese tervisele järgmiselt:

„Lähtuvalt KSH põhimõttest hinnatakse inimese tervisele avalduvat mõju läbi looduskeskkonnale avaldunud mõju. ENMAK 2035 jõustamisega kaasnev olulisim muutus keskkonnas on õhukvaliteedi paranemine (tänu põletite eeldatavale vähenemisele). See vähendab inimese tervisele avalduvat negatiivset mõju. KSH käigus õhukvaliteedi muutuse kaudu inimese tervisele avalduvat positiivset mõju ei hinnata kuna see ei täida eesmärki ära hoida negatiivset mõju. Looduslik mitmekesisus (sh Natura 2000 alad) ja ringleva materjali määr on inimese tervisega pigem liiga kaudselt ja teoreetiliselt seotud ja seetõttu neid mõjusid inimese tervisele hindama ei hakata.“

Kas muudes valdkondades siiski mõju inimese tervisele KSHga hinnatakse? Seda võiks käsitleda nii KSH programmis kui ka KSH aruandes.

Näiteks tuuleenergia juurutamine võib kaasa tuua müra- ja vibratsiooniga (sh ka varjutusega) seotud kaebused ja häirituse. See ei ole seotud looduskeskkonnaga ja seega ei saa hinnata inimese tervise mõju üksnes läbi looduskeskkonnale avaldunud mõju, nagu on KSH programmis märgitud. Samuti, kas ENMAK2035 lahendab ka tuumaenergia kasutuselevõtu küsimusi (millega kaasnevad ioniseeriva kiirguse riskid mh inimese tervisele) ?

ENMAK 2035 KSH programmis on märgitud veel mõjutatavad keskkonnakomponendid: [ENMAK 2035 elluviimiseks kasutatavad tehnoloogiad võivad mõjutada kõiki keskkonnakomponente: kliima, välisõhk, vesi, maapõu, elusloodus](#). Ühes või teises aspektis võivad need komponendid eraldi ka inimese tervist mõjutada sõltumata keskkonnale avalduvast mõjust.

Vabandame märkuste hilinemise tõttu.

Lugupidamisega

Ramon Nahkur

nõunik | Rahvatervise osakond

| Ramon.Nahkur@sm.ee

Sotsiaalministeerium

Suur-Ameerika 1 | 10122 Tallinn

626 9301 | <http://www.sm.ee>

Saatja: Janne Teder <Janne.Teder@tallinnlv.ee>
Saatmisaeg: esmaspäev, 17. juuli 2023 17:36
Adressaat: rein.vaks@mkm.ee
Teema: FW: ENMAK 2035 KSH programmi asjaomastele asutustele

Lugupeetud Rein Vaks,

Eesti Linnade ja Valdade Liidu asedirektori Rait Pihelgase palvel (vt e-kiri allpool) edastan Teile ELVL-ile saadetud Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalameti ettepaneku ENMAK 2035 KSH programmi kohta.

Lugupidamisega,
Janne Teder
Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalameti
linnakeskkonna ja taristu kavandamise osakonna
arengudokumentide koordinaator
Tel. 640 4307

From: Janne Teder
Sent: Monday, July 17, 2023 5:23 PM
To: 'kalle.toomet@elvl.ee' <kalle.toomet@elvl.ee>
Cc: Toomas Haidak <Toomas.Haidak@tallinnlv.ee>; Angelika Kallakmaa-Kapsta <Angelika.Kallakmaa-Kapsta@tallinnlv.ee>; 'raido.roop@tallinnlv.ee' <raido.roop@tallinnlv.ee>
Subject: FW: ENMAK 2035 KSH programmi asjaomastele asutustele

Lugupeetud Kalle Toomet,

Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalamet (KEKO), tutvunud energiamajanduse arengukava aastani 2035 (ENMAK 2035) keskkonnamõju strateegilise hindamise (KSH) programmiga, on seisukohal, et KSH programm vastab KeHJS nõuetele. KEKO-l on hetkel üks ettepanek KSH programmi täiendamiseks.

MKM 15.06.2023 kirja nr 17-1/21-0395/3260-1 lisa 1 „Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu“ punkti 5 *Eeldatav kaasnev oluline mõju* alapunktis 5.2 *Mõju inimese tervisele* (lk 25) on märgitud järgmist:

„ENMAK 2035 jõustamisega kaasnev olulisim muutus keskkonnas on õhukvaliteedi paranemine (tänu põletite eeldatavale vähenemisele). See vähendab inimese tervisele avalduvat negatiivset mõju. KSH käigus õhukvaliteedi muutuse kaudu inimese tervisele avalduvat positiivset mõju ei hinnata kuna see ei täida eesmärki ära hoida negatiivset mõju.“

Kuigi ENMAK 2035 jõustamisega eeldatavalt paraneb õhukvaliteet, mis vähendab inimese tervisele avalduvat negatiivset mõju, teeb KEKO ettepaneku kaaluda muude võimalike negatiivsete mõjude ilmnemist inimese tervisele ning kaasata selleks ENMAK 2035 KSH protsessi Terviseamet.

Lugupidamisega,
Toomas Haidak
Tallinna Keskkonna- ja Kommunaalameti
juhataja asetäitja

Saatja: Pille Arjakas <Pille.Arjakas@tallinnlv.ee>
Saatmisaeg: esmaspäev, 10. juuli 2023 13:12
Adressaat: Rein Vaks <Rein.Vaks@kliimaministeerium.ee>
Teema: RE: ENMAK KSH

Tere

Üldjuhul täielik ja täiuslik dokument (programm koos lisadega). Üks tähelepanek veel, võib-olla pole asjakohane.

Ainult üks norimine: „gaasi, vesiniku ja elektritanklate taristu laiendamine“.

Minu arusaamas oleks täpsem formuleering: „gaasi-, vesiniku – ja elektrikütuste tankimise taristu laiendamine“, aga see pole ka otsatult tähtis.

Vaimusilma ette kerkis kujutuspilt, kuidas lähen kahe kanistriga tanklasse ja palun ühte vesinikku ja teise elektrit. „Täis palun“.

Jaksu ja energiat!

Pille

From: Pille Arjakas
Sent: Monday, July 10, 2023 12:00 PM
To: 'Irje Möldre' <Irje.Moldre@mkm.ee>
Subject: ENMAK KSH

Tere

Sõbralikult juhin tähelepanu, et ENMAK KSH programmi lk 11 on lause lõpp lendu läinud:

„Eesti 2035 on katusstrateegia teistele Eesti valdkonna strateegiatele. See käsitleb Eesti elu kõikide valdkondades ühes seatud eesmärkidega ja mõõdikutega. Paljudes alama astme strateegiates on eesmärkidenä ma mõõdikutena“

Võib ka olla, et ma lihtsalt ei saa aru.

Lugupidamisega
Pille Arjakas

koordinaator
rohepöörde büroo
strateegilise planeerimise teenistus
Kaarli pst 1, Tallinn 11019
640 4797
513 2484

Kiri on saadetud väljastpoolt valitsemisala. Ärge avage kirjaga kaasa tulnud linke või manuseid enne, kui olete saatja õigsuses ja sisu turvalisuses kindel.

Hr Kristen Michal
Kliimaministeerium
info@kliimaministeerium.ee

Teie 15.06.2023 nr 17-1/21-0395/3260-1

Meie 14.07.2023 nr 11-2/947-2

**Tallinna Tehnikaülikooli ettepanekud
energiamajanduse arengukava 2035
keskkonnamõju strateegilise hindamise
programmi eelnõule**

Lugupeetud hr Michal

Täname, et olete aktiivselt tegelemas energiamajanduse arengukava (edaspidi ENMAK 2035) ajakohastamisega ning olete selle protsessi raames saatnud meile arvamuse avaldamiseks keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi.

ENMAK 2035 saab olema oluline teekaart Eesti energiapoliitika suunamisel ja erinevate sekkumiste planeerimisel. Alljärgnevalt esitame tabeli, millesse oleme koondanud ülikooli kommentaarid ja ettepanekud keskkonnamõju strateegilise programmi osas.

Kommenteeritav dokumendis	lõik	vastavas	Ettepanek/kommentaar
(1) Lõik V. Lk. 7. Ptk 2. Lisa 1. <i>Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu.</i> Juuni 2023			Päike ja tuul on ka primaarenergia. Primaarenergia tarbimise vähendamine inimkonna kasvu kontekstis on vastuolus loodusseadustega. Alameesmärgiks võiks olla „tõhusam primaarenergia tarbimine ja sellega seotud keskkonnamõjude vähendamine“. Puudu on üks oluline alameesmärk, milleks on sotsiaalmajanduslik jätkusuutlikkus, milleta kaob ära suurem vajadus panustada ka energiajulgeolekusse.
(2) Lk. 14. Ptk. 4.5.1. III lõik. Lisa 1. <i>Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu.</i> Juuni 2023			Väide „Iga püstitatud võimsus ei ole ohuks elurikkusele“ on väär. Iga püstitatud võimsus mõjutab elurikkust negatiivselt. Küsimus on, milliseid liike need mõjutavad, kui olulisel määral ja kas see mõju on tänaste teadmiste juures määratav.
(3) Lk. 23. V lõik. Lisa 1. <i>Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu.</i> Juuni 2023			Väide „ENMAK 2035 stsenaariumite ellu viimiseks kasutatavad tehnoloogiad toovad endaga kaasa maavõttu (tuulikute, päikeseparkide jm alla jääv maa), mis võib, aga ei pruugi endaga kaasa tuua mõju liigilisele

	<p>mitmekesisusele“ on väär. Mistahes tehnoloogia kasutamine toob endaga alati mõju looduskeskkonnale ja liigilisele mitmekesisusele, seades osa looma - ja taimeliike võrreldes teistega eelisolukorda. Sellekohaseid uurimistöid on kümneid. Pigem sõnastada „mõju looduskeskkonnale ja liigilisele koosseisule ebaselge“.</p>
<p>(4) Lk. 25. Ptk. 5.3. III lõik. Lisa 1. <i>Energiamajanduse arengukava 2035 keskkonnamõju strateegilise hindamise programmi eelnõu.</i> Juuni 2023</p>	<p>Väide „ENMAK 2035 toob kliimaneutraalsusele suundumisega endaga kaasa positiivse piiriülese kliimamõju ja seetõttu ei ole põhjust läbi viia piiriülest mõjude hindamise protsessi. Muul viisil ENMAK 2035 piiriüleselt looduskeskkonda ei mõjuta“ on väär. Taastuvenergiatehnoloogiate valmistamisega seotud ressursside kasutamisel ja utiliseerimisel on selge keskkonnamõju, mis avaldub kolmandates riikides, põhjustades seal keskkonna- ja tervisekahjusid inimestele, loomadele ja taimedele. Täiendada sõnastust „mõju looduskeskkonnale ja liigilisele koosseisule on keeruline hinnata kolmandate riikidega seotud andmete puudulikkuse tõttu.“</p>
<p>(5) Rida EJ3. Veerg „Tehnoloogiad“, Tabel 1. Lisa 4. <i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument.</i> MKM. Mai 2023</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Tuumaelektrijaam ei ole juhitav ehk tasakaalustav elektrijaam, vaid baaskoormusel töötav elektrijaam. Ebaselged on kulutused, mis tuleb teha tuumaenergeetika kasutuselevõtuks, sh inseneride puudus pidurdab kogu töötleva tööstuse arengut. Samuti on ebaselged kulutused, mis on seotud tulevaste keskkonnamõjudega, sh kütuse utiliseerimisega. 2) Biotoodete tehase ülejääkidest elektrit tootvat jaama ei saa käsitleda juhitava võimsusena, sest selle töö sõltub olulisel määral tehase tootmistsüklist sisendressursi ja töhuse koostootmise vaates. Lisaks kõigele on tegemist hüpoteetilise elektrijaamaga, mille rajamine sõltub konkurentsivõimelise hinnaga ressursi olemasolust ja investori huvist tehast rajada. 3) Puudu on julgeoleku vaates kiirelt reageerivad gaasil (LNG, CNG) töötavad elektrijaamad, mis on odavad ning suudavad elektrisüsteemi paindlikkuse ja julgeoleku tagada, kuna võimaldavad ka sünteesgaasi ja biogaasi kasutada. 4) Kaaluda võiks lisaks veel ühte võimalikku tulevikutehnoloogiat ehk kütuseelement-elektrijaama.
<p>(6) Rida EJ4. Veerg „Tehnoloogiad“, Tabel 1. Lisa 4. <i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikiinstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument.</i> MKM. Mai 2023</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) Puudu energiasalvestus- ja IKT tehnoloogiad, mida tuleb elektrikvaliteedi ja paindlikkusteenuste tagamiseks alajaamadesse ja elektrivõrku lisada. Eelmainitud tehnoloogiad võib nimetada „Elektrivõrgus elektrikvaliteedi ja paindlikkuse tagamise tehnoloogiad“.
<p>(7) Rida EJ8, Tabel 3, Lisa 4. <i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument.</i> MKM. Mai 2023</p>	<p>Maagaas soojuses 2030=2GWh – on väga väike number. Kust see number on võetud?</p>

<p>(8) Tabel 3, Lisa 4.</p> <p><i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument. MKM. Mai 2023</i></p>	<p>Koma näitab komakohta ja on ka tuhandete eraldamiseks, näiteks 2050=2,355 km ja siis hiljem 0,9 TWh. Palun korrastada dokumenti.</p>														
<p>(9) EJ13 (Õigusaktid) Tabel 3, Lisa 4.</p> <p><i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument. MKM. Mai 2023</i></p>	<p>Taastuvenergia direktiiv, energiamajanduse korralduse seadus ei ole otseselt seotud EJ13-ga.</p>														
<p>(10) EJ14 (Õigusaktid) Tabel 3, Lisa 4.</p> <p><i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikiinstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument. MKM. Mai 2023</i></p>	<p>Siia saab lisada ka energiatõhususe direktiivi.</p>														
<p>(11) Investeeringud tootmistehnoloogiasse ja Investeeringud kaugküttetariistusse. Tabel 4, Lisa 4.</p> <p><i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikiinstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument. MKM. Mai 2023</i></p>	<p>Investeeringute summa on väga suur, 53 miljardit kuni 2274 miljardit. Esitatud allikas on teised summad. Palun korrigeerida või täpsustada.</p> <table><tr><td>kasvuhoonegaaside heide aastaks 2050 (kt CO₂eq)</td><td>12</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>0</td><td>5</td></tr><tr><td>Investeeringuvajadused kokku (2022–2050)</td><td>17 621 miljonit eurot</td><td>19 066 miljonit eurot</td><td>18 789 miljonit eurot</td><td>18 027 miljonit eurot</td><td>17 837 miljonit eurot</td><td>1</td></tr></table>	kasvuhoonegaaside heide aastaks 2050 (kt CO ₂ eq)	12	0	0	0	0	5	Investeeringuvajadused kokku (2022–2050)	17 621 miljonit eurot	19 066 miljonit eurot	18 789 miljonit eurot	18 027 miljonit eurot	17 837 miljonit eurot	1
kasvuhoonegaaside heide aastaks 2050 (kt CO ₂ eq)	12	0	0	0	0	5									
Investeeringuvajadused kokku (2022–2050)	17 621 miljonit eurot	19 066 miljonit eurot	18 789 miljonit eurot	18 027 miljonit eurot	17 837 miljonit eurot	1									
<p>(12) Rida ET6. Tabel 6. Lisa 4. <i>Hinnatavad energiamajanduse eesmärgid, poliitikainstrumendid, stsenaariumid ja seonduvad tehnoloogiad. Energiamaajanduse arengukava aastani 2035 mõju hindamise kavandamise alusdokument. MKM. Mai 2023</i></p>	<p>Lingid ei tööta, jääb arusaamatuks, millisele algallikale tuginetakse.</p>														

Soovime edukat ENMAK 2035 väljatöötamist ja tulevast rakendamist ning teadmispõhist poliitikakujundamist Kliimaministeeriumis.

Lugupidamisega

(allkirjastatud digitaalselt)

Tiit Lukk
teadusprorektor

Koopia: irje.moldre@kliimaministeerium.ee; karl@maves.ee

Aleksander Vukkert
620 3628 aleksander.vukkert@taltech.ee